

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен

доктор

по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...

(Методика на обучението по литература)

Тема на дисертационния труд: „Значение и смисъл на изучаването на съвременния български роман в средното училище“

Докторант: Николай Боянов Метев

Научен ръководител: проф. дпн Адриана Емилова Симеонова-Дамянова

Рецензент: доц. д-р Огняна Атанасова Георгиева-Тенева

Биографични данни за кандидата

През 2008 г. Николай Метев завършва СУ „Св. Климент Охридски“ – специалност Българска филология, а през 2010 г. – магистърската програма „Образованието по български език и литература в средното училище“, също в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2010 г. работи като учител в София.

Данни за докторантурата

Николай Метев е зачислен за редовна докторантура по Методика на обучението по литература през 2013 г. и след едногодишно удължаване на срока е отчислен с право на защита, считано от 01. 11. 2016 г. Вътрешната защита се провежда на 27. 01. 2017 г.

Данни за дисертацията и автореферата

Предложеният текст съдържа увод, две глави, заключение и библиография. Общият обем е 202 страници.

Избраната тема свидетелства както за познаване на днешната литературнообразователна ситуация и нейните дефицити, така и за способност за идентифициране на научен проблем. Заглавието на разработката е залог за обогатяване на теорията и практиката на училищното изучаване на романа – жанра, който за Барт е метафора на Творбата въобще. С други думи, трудът се насочва към неизследвано и актуално методическо поле с първостепенна значимост за литературната компетентност на гимназиста, както и за формирането му като личност – доколкото романът е онзи жанр, който

притежава културната безкрайност, срещаща история, народопсихология, битие в езика, нравственост, религия, наука.

Включването на извънпрограмни романи в образователния дискурс е жест на диверсифициране на въпроса *какво и как да се чете днес* и същевременно опит за активиране продуктивността на деконструктивизма в литературното образование: отказвайки се от „утешението на правилните форми“ (Лиотар), разработката предлага гъвкав прочит на учебната програма и я обогатява, без да излиза от нормативните ѝ рамки. Изборът на тема може да се тълкува и като израз на схващането за литературното образование като никога неприключващо ставане, което е свободно да обсъжда, да критикува, да предлага, да апробира. При все че сварва нормативната документация в момент на преобразуване, трудът не се колебае да я чете ако не критично, то със сигурност творчески, и да търси в учебните програми, които продължават да се придържат плътно към литературната класика, възможност за въвеждане на съвременни художествени текстове.

Уводът мотивира избора на дисертационната тема и коректно изпълнява предназначението си да запознае с целите, хипотезата и работния инструментариум. Тук се разглеждат и ключовите за труда понятия *значение* и *смисъл*, като разясняването им надхвърля задължителното за една дисертация уточняване на базисната терминология. Николай Метев представя трудове на Фреге, Косериу, Сосюр и Бенвенист, съсредоточавайки се върху онези техни постановки, които ще служат за теоретичен фундамент на изследването. Концептът *значение* коректно е описан чрез обективно наличните и установими устойчиви характеристики на знака при съотнасянето му с други знаци, а концептът *смисъл* – като субективно осмисляне на знака при конкретната му употреба. Пренесено в образователен дискурс, понятието „значение“ се свързва с обучението, а „смисъл“ – с образованието, което се схваща като поле на индивидуално конструираните знания, умения и отношения. Това е продуктивен междудисциплинарен трансфер, който се прави за първи път. Концептите „значение“ и „смисъл“, разгледани в корелативната им съотнесеност, задават посоките на научното изложение и намират оригинална интерпретация на всички проблемни равнища.

Първа и втора глава имат ясна, прегледна и същевременно сложна организация. Отделните им части са подчинени на обща логика, те са вътрешно

съгласувани и кохерентни. Към целта на изследването – да се обоснове ученето на съвременни български романи в гимназията и да се предложи примерен методически сценарий, се върви по пътища с различни референциални планове: едните свързани с изучаването на съвременния роман в контекста на произведения от класическия наратив, а другите – с полагането на съвременния роман в контекста на днешната социокултурна и образователна ситуация. Изложението във всяка глава е сегментирано в два дяла – „литературнокритически прочит“ и „конструиране на методически идеи“ – един нешаблонен и същевременно релевантен изследователски подход.

Първа глава залага основно на съпоставителния подход – по отношение на повествования от учебната програма, които придобиват нови значения при четенето им във връзка със съвременния романи. Сравнявайки черти от езиковото поведение на Вазовите чичовци с особености в езика на героите от „Възвишение“ на Милен Русков, трудът разкрива неизследвани аспекти на националното ни битие в езика.

Литературнокритичите наблюдения на Николай Метев са задълбочени и оригинални. Училищното изучаване на съвременни текстове, свободни от онази гъсто изплетена метатекстова мрежа, която обгръща класиката, е специално предизвикателство, което за дисертанта е отправна точка за пълноценни анализационни наблюдения, съчетали в себе си рефлексията на съществуващите критически отзиви и резултатите от собствения прочит. Така езиковото поведение на героите от „Възвишение“ на Милен Русков се превръща в изследователски фокус, който при съотнасянията с речта на Вазовите чичовци води до обогатяване на художествената представа за отношенията език – идентичност; анализът на междутекстовостта при „Под игото“ и „Възвишение“ разкрива същностни различия в интерпретирането на понятията „народ“ и „революционери“ и насочва към идеята, че върху площта на една и съща дума може да се вгражда художествено съдържание с разнороден ценностен знак. Образователният резултат от това е важен не само за литературните представи на учениците, но и за тяхното критическо мислене, което се дистанцира от втвърдените читателски клишета и привиква да се ориентира в езиковата вавилония. При съпоставителния прочит на „Възвишение“ и „Бай Ганьо“ рамката на наблюденията се разтваря и включва освен езика и ред други маркери на културата – облекло, поведение,

отношение към чужденеца европейец и пр. Във втора глава Николай Метев наблюдава конфликтите, езика и наратологичните особености в романа на Илия Троянов „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде“, както и повествователния модел във „Физика на тъгата“ на Георги Господинов. Без да можем да постигнем и минимална изчерпателност при представяне на анализационните находки, ще кажем обобщено, че Николай Метев прилага успешно както процедурите на съпоставителния подход, така и на близкото четене и на междутекстовостта.

Методическата проблематика е другото обширно поле в дисертацията, което Николай Метев проучва приносно. Тук се чува неговият глас на изследовател и практик, изявява се способността му да интегрира литературоведска и методическа компетентност, за да предложи съвременни подходи и техники на четене. Желанието ми да обхвана всички аспекти на широкия методически корпус тук няма как да се осъществи, но ще се опитам да посоча най-важните.

Пренесена и функционализирана в полето на училищните занимания с литература, семиотичната идея за отношението между знак и смисъл работи за привличането на ученика към литературата и/или за удържането му в нея като активен и креативен читател с мнение. Методическата концепция на труда сменя в себе си конструктивисткото разбиране за художествения смисъл като индивидуално постижение. Оттук и последователното прокаране на идеята за активната образователна позиция на ученика. Дисертантът може да бъде поздравен за изключителната си педагогическа изобретателност, когато трябва да привлече младия човек за каузата на четенето. Разбира се, усилията в тази посока биха изглеждали книжни, ако не беше близкото познаване на читателския профил на днешния ученик – предпоставка, без която и най-добрият теоретичен модел би останал латентен. Трябва да се изтъкне, че разработката стъпва върху една реалистична и точна представа за психосоциалния профил на съвременния юноша и за неговите режими на четене. Тук е и едно от големите достойнства на труда – неговата обвързаност с образователната реалност. Може да се каже, че изследването има „топла връзка“ с днешната читателска ситуация, което го прави действено ценно и приложимо.

Изучаването именно на избраните три романа намира своята мотивация не само в тяхната художествена стойност, но и в потенциала им да съдействат за разгръщане на социокултурните компетентности на учениците по отношение на близкото минало и най-вече на съвременността. Като цяло социокултурният план на учебната програма по литература (и в преработения ѝ вариант) поставя най-силния си акцент върху националните ценности и има ретроориентация – най-късно създаденото литературно произведение, което е задължително за изучаване, е от 1987 г. („Балада за Георг Хених“ на Виктор Пасков), а горната времева граница на проблематиката му е 1960 г. Така училищният програмен списък залага дефицити в социокултурните компетентности, придобивани през литературата. Ето защо включването на три съвременни български романа донякъде би компенсирало една голяма аномалия в литературнообразователното статукво и би формирало у учениците представа за социокултурната динамика, както и толкова нужната парадигма на гражданствеността.

Трудът е стойностен и в онази своя част, която се отнася до овладяването на литературни компетентности, свързани с романовия жанр, наратологията, художествената игра с дискурсите, персонажната система. Следва да подчертаем, че поетиката на съвременния роман е твърде различна от тази на класическия, който единствен се изучава по програма, и развиването у учениците на сетива за съвременния роман би допринесло за ориентацията им в съвременната художествена среда, за привличането им към литературата и за развитието на уменията им за компетентно четене.

Специални приветствия заслужават въпросите и задачите към учениците. Може да се каже, че в тях е снет цял методически проект – съвременен, практически приложим, разположен в обмислена координатна система. Коментарът тук ще се ограничи до назоваване на основните оси на тази координатна система:

- Конструктивистка ос, прагматизираща идеята ученикът сам да строи значения, като използва уменията си за критическо мислене и като учи чрез участие, особено много – чрез участие в дискусии. В този свой план работата предлага разнообразни възможности за активно включване в образователния процес и ангажиране с продуктивни дейности.

- Деконструктивистка ос (съвместимостта ѝ с конструктивизма вече е теоретично изяснена), свързана с отказ от „сигурното знание“. В тази съдържателна перспектива трудът допринася за вмислянето в познати критически постановки и за тяхното непредубено оценяване; за оттласкването от рецептивни шаблони и за търсенето на собствени интерпретации.
- Антропоцентрична ос – противостояща на знаниецентричната, обвързана с идеята ученето да има индивидуален смисъл за ученика, да го увлича и в художествения, и в метатекстовия дискурс, да го превърне в разбиращ читател.
- Ос на междупредметните връзки, която преминава през почти всички културно-образователни области, включително тази за природните науки – във връзка с наблюденията над образите на времето във „Физика на тъгата“ от Георги Господинов.
- Ос на ключовите компетентности – придаваща на труда допълнителен ценностен обем в полето на европейската образователна парадигма, филтрирала от неизброимите аспекти на знанията, уменията и нагласите онези, които са най-важни за съвременния човек.

Посочените оси присъстват имплицитно и не линейно, а като мрежа, която обхваща методическия компонент на разработката, определен като „сценарий“ и „бележки“. В това онасловаване на методическия план на труда се оглежда принципната убеденост на дисертанта в безкрайната вариативност на ученето „в действие“, в образователната ситуативност, в изначалната нерелевантност на „правилния“ замисъл. По вътрешния си смисъл дисертацията оценностява „отвореното“ литературно образование и мисли себе си като „отворен“ проект, който дава право на избор на други романи, на други анализационни подходи, на други методически решения, на други образователни акценти. Впрочем ето няколко „други“ въпроса, които провокира у мен разработката на Николай Метев: Кога един роман става „класически“? Създава ли съвременният роман митове? Какви повествователни механизми съществуват за ангажиране с изображения свят и за разграничаване от него? Кое е специфичното при анализиране на връзките между творбата и нейния автор, ако биографията му „се пише“ в момента?

Заклучението на дисертационния труд обобщава резултатите от изследването, но и ги полага в актуалния социокултурен контекст, с неговите постсоциалистически и постмодерни измерения. В тази перспектива изучаването на съвременни романи се осмисля като участие в съграждането на личността на ученика, принос за което имат не само усвояваните знания за литературата, но и уменията за четене, за устно и писмено изразяване, за мислене.

Накрая ще отбележа, че дисертационният труд е забележителен по своята саморефлексивност, което се оглежда и в коректното извеждане на приносните му моменти.

Стилът на изложение е научно издържан, езикът е богат и терминологично прецизен.

Авторефератът съответства на дисертационния труд и представлява успешен негов „умален“ вариант.

Публикациите по темата на дисертацията са четири и са в престижни издания с видимост в национален мащаб. Николай Метев е автор и на статии по други методически и литературоведски въпроси. Има четири участия в конференции.

Заклучение: Предложеният труд синтезира компетентностите на Николай Метев в две научни области – методика и литературознание, обогатени с начетеност в сферата на семиотиката. Широката ерудиция на дисертанта е съчетана със способност за самостоятелна изследователска дейност. Техен резултат е убедителната обосновка на училищното изучаване на съвременни български романи, оригиналните интерпретации на художествени текстове и разработването на методически сценарий.

Убедено давам своята **положителна оценка** за разглеждания дисертационен труд. Предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Николай Боянов Метев образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по литература).

5 май 2017 г.

Доц. д-р Огняна Георгиева-Тенева